

РИНКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 339.137.2:663.4

КАТРАН Марина, аспірант кафедри економічної теорії
та конкурентної політики Київського національного
торговельно-економічного університету

КОНКУРЕНЦІЯ НА РИНКУ ПИВА

Проаналізовано тенденції розвитку вітчизняного ринку пива, що сформувався під впливом структурних деформацій національної економіки. Розраховано та проаналізовано частку суб'єктів господарювання на вітчизняному ринку пива, значення ентропії ринкових часток, коефіцієнти ринкової концентрації, що дозволяє зробити висновок про те, що ринок пива є олігопольним, висококонцентрованим з нерівномірним розподілом часток суб'єктів господарювання.

Ключові слова: внутрішній ринок, ринок пива, глобальна конкуренція, обсяги ринку, індекс ННІ, коефіцієнт ринкових часток.

Катран М. Конкуренция на рынке пива. Проанализированы тенденции развития отечественного рынка пива, сформировавшегося под влиянием структурных деформаций национальной экономики. Рассчитаны и проанализированы доля субъектов хозяйствования на отечественном рынке пива, значение энтропии рыночных долей, коэффициенты рыночной концентрации, что позволяет сделать вывод о том, что рынок пива является олигопольным, высококонцентрированным с неравномерным распределением долей субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: внутренний рынок, рынок пива, глобальная конкуренция, объемы рынка, индекс ННІ, коэффициент рыночных долей.

Постановка проблеми. Процес формування та реалізації конкурентної політики України зумовлює необхідність дослідження сучасного стану конкурентного середовища на товарних ринках. Здійснення ефективної конкурентної політики є можливим лише після проведення своєчасного та професійного аналізу рівня конкуренції на певному товарному ринку. Дослідження вітчизняного ринку пива на предмет монополізації та концентрації дає змогу не лише оцінити ринок, а й запропонувати подальше регулювання як конкурентної ситуації, так і загального економічного становища на ринку. Вітчизняний ринок пива є одним з розвинених галузевих ринків з високим експортним потенціалом. У зв'язку з цим у статті проведено аналіз особливостей розвитку та стану конкурентного середовища на вітчизняному ринку пива як окремого сегмента агрегованого ринку алкоголю.

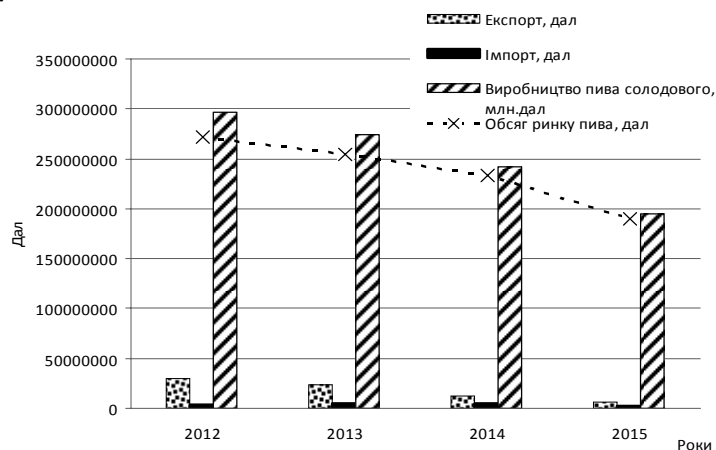
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми регулювання і розвитку внутрішнього ринку, в тому числі галузевих, досліджено у працях таких вітчизняних вчених-економістів, як: В. Лагутін, Ю. Уманців, В. Геєць, А. Герасименко, А. Ігнатюк, А. Мазаракі, О. Пустовойт, В. Точилін, Т. Осташко, В. Апопій, О. Міняйло, Ю. Городніченко, О. Талавера [1–11] та ін. Проте ряд питань ще залишаються дискусійними, недостатньо розкритими та обґрунтованими. Поглибленого дослідження потребує аналіз напрацьованого емпіричного досвіду та його адаптації до сучасних мінливих умов національної економіки.

Метою статті є дослідження стану конкуренції на вітчизняному ринку пива.

Матеріали та методи. Під час дослідження, проведеного на підставі ґрунтовного аналізу наукових праць зарубіжних і вітчизняних економістів, що вивчали вітчизняний ринок пива, використано матеріали Державної служби статистики України, щорічні звіти підприємств у галузі пивоваріння, застосовано сукупність новітніх методів наукового пізнання, системного підходу та узагальнення.

Результати дослідження. Пивна галузь займає значну нішу в харчовій промисловості України. Вона є прибутковою не лише для безпосередніх виробників та інвесторів, а й для держави, оскільки пивоварні компанії – великі платники податків. Найбільшими суб'єктами господарювання є: АВ InBev, ПАТ "Карлсберг Україна", ПАТ "Оболонь", Альянс Efes, SABMiller, Альянс ППБ і Oasis CIS.

Сучасний ринок пива сформувався під впливом структурних деформацій національної економіки, які призвели до скорочення рівня споживання, обсягів виробництва та зовнішньоторговельного обороту (рисунк).

Обсяги ринку пива, динаміка виробництва і динаміка зовнішньої торгівлі впродовж 2012–2015 рр.

(за відсутності прямої інформації щодо обсягів реалізації пива (деяких суб'єктів) обсяг ринку визначено таким чином: до обсягу виробництва товару суб'єктів господарювання, що діють на ринку, додано обсяг ввезення і віднято обсяг вивезення цього товару за межі ринку)

Джерело: складено та розраховано автором на основі [12].

У 2014–2015 рр. виробництво пива зменшилося на 29 %. Зазначені тенденції мали місце і в I півріччі 2016 р., протягом якого виробництво пива скоротилося на 8.5 %. Крім того, завантаження потужностей пивоварних заводів в Україні досягло свого історичного мінімуму і зараз у середньому становить 48.5 % від проектної потужності. Подальше падіння виробництва може призвести до закриття частини існуючих, але недовантажених пивоварних заводів.

З 2013 р. скоротилася і зовнішня торгівля пивом. Водночас, внаслідок девальвації гривні зниження купівельної спроможності населення України та відповідного зменшення споживання пива суттєво скоротились обсяги ввезення пива на митну територію України. Протягом 2014–2015 рр. експорт зменшився більше ніж у 3.5 рази, а імпорт – у 2 рази, у I півріччі 2016 р. (порівняно з аналогічним періодом 2015 р.), експорт – на 22.2 %, імпорт – на 28.6 %. Насамперед це пов'язано з призупиненням поставок пива до Росії (куди у 2013 р. надходило 2/3 експорту пива). Майже весь обсяг поставок припадав на ПАТ "Оболонь". Крім того, скоротився експорт до Молдови та Білорусі. Частину негативної динаміки вдалося компенсувати завдяки збільшенню поставок до країн Прибалтики та Польщі – до 2.4 млн дал. Імпорт пива в Україну скоротився майже вдвічі – з 4.6 до 2.2 млн дал. Основними імпортерами пива є: Росія, Бельгія, Німеччина, Чехія. Це пов'язано зі зменшенням купівельної спроможності населення, макроекономічними показниками, втратою ринків збуту внаслідок військового конфлікту, високим податковим навантаженням.

За величиною частки ринку, що належить певному суб'єкту господарювання, можна проаналізувати ступінь концентрації ринку. У світовій практиці для оцінки рівня концентрації та монополізації ринків широко використовуються: коефіцієнт концентрації (Concentration ratio, *CR*), індекс Херфіндаля-Хіршмана (Herfindahl-Hirschman Index, *HHI*), дисперсія ринкових часток, коефіцієнт ентропії [3; 13; 14].

Для подальшого проведення аналізу вітчизняного ринку пива розраховано частку кожного суб'єкта господарювання (табл. 1).

Таблиця 1

**Частка найбільших суб'єктів господарювання
на ринку пива України у 2012–2016 рр., %**

Суб'єкт господарювання	2012	2013	2014	2015	2016
ПАТ "Карлсберг Україна"	29.1	27.9	28.2	32	30
ПубАТ "Сан ІнБев Україна"	34.2	33.2	35	30	31
ПАТ "Оболонь"	24	21.7	23	24	20
ПрАт "Ефес Україна"	5.3	7.3	7	1	1
Альянс ППБ і Oasis CIS	3.2	5.3	4.2	10	10.4
Інші	4.2	4.6	2.6	3	7.6

Джерело: узагальнено автором на основі [15].

Як видно з *табл. 1*, прослідковується тенденція до зменшення часток суб'єктів господарювання на ринку пива протягом 2012–2016 рр. Ринкові позиції окремих компаній передусім визначалися їх залежністю від Донецької та Луганської областей, а також АР Крим. Так, на початок 2014 р. частка АР Крим становила 5 % українського ринку пива, а в сезон – 10 %. В Донецькій та Луганській областях велика частка ринку належала компанії Альянс Efes.

У той час частка цих областей становила 10–15 % українського ринку пива. Донецький завод Альянс Efes зупинив свою роботу ще в 2014 р. Частка ринку компанії почала зменшуватися з серпня 2014 р., коли вона контролювала майже 30 % українського ринку, але уже в березні 2015 р. вона становила 3 %. Залежними із діючих компаній була ПАТ "СанІНБев Україна", "Карлсберг Україна", так як на ці регіони припадала десята частина продажів. Найменше від Донецької і Луганської областей залежала ПАТ "Оболонь". Найбільших збитків компанія "Оболонь" отримала від зупинення поставок до Росії.

Для аналізу стану конкурентного середовища розраховано коефіцієнт ринкової концентрації (*CR_n*), який використовується для оцінювання структури ринку в багатьох країнах світу. Проте він не дає інформації про розмір фірм, що залишилися поза межею "n", а також не показує, як розподілилися частки між найбільшими виробниками. Однак цей показник повною мірою розмежовує олігополію від чистої та монополістичної конкуренції галузі [14, с. 105, 107, 111] (*табл. 2*).

Таблиця 2

**Розрахунок показників ринкової концентрації
та монополізації для ринку пива**

Показник		2012	2013	2014	2015	2016
Сукупна частка на ринку, %	CR1	34.2	33.2	34.8	32.0	31
	CR3	87.3	82.8	86.2	86	81
	CR5	95.8	95.4	97.4	97	92,4
<i>HHI</i>		2648.4201	2454.0864	2622.6656	2609.9604	2603.88
Дисперсія ринкових часток		0.009	0.008	0.009	0.051	0.008
Коефіцієнт ентропії		1.4943	1.7583	1.8081	1.4221	1.286

Джерело: розраховано автором за [15; 16].

За результатами розрахунку (див. *табл. 2*) можна зробити висновок, що вітчизняний ринок пива протягом досліджуваних років мав ознаки олігопольного. Так, ринкова частка найбільшого учасника ринку не перевищувала 35 %, що є свідченням відсутності структурних передумов для одноосібного домінування на вітчизняному ринку пива. Проте сукупна частка трьох та п'яти суб'єктів господарювання

перевищує критичний рівень нормативного значення цього показника ($CR3 > 50\%$; $CR5 > 70\%$). За результатами дослідження підтверджено можливість встановлення колективної монополії ПАТ "СанІНБев Україна", "Карлсберг Україна", "Оболонь" на ринку.

Для оцінки структури ринку пива скористаємося *HHI*, який враховує як кількість підприємств, так і нестабільність їх становища на ринку. *HHI* набуває значення від 0 (в ідеальному випадку досконалої конкуренції, коли на ринку нескінченно багато продавців, кожний з яких контролює мізерну частку ринку) до 1 (коли на ринку діє тільки одна фірма, котра забезпечує 100 % випуску) [3, с. 123]. Згідно з американською Директивою з питань горизонтальних злиттів (DOJ-FTC 2010 Horizontal Merger Guidelines), якщо *HHI* є меншим за 0.15 (або 1000), тоді ринок вважається низькоконцентрованим, а будь-яка концентрація на ньому є допустимою і навіть не потребує нотифікації. Якщо перебуває в межах від 0.15 до 0.25 (або 1000 до 2000), тоді ринок вважається помірно концентрованим. А якщо цей індекс перевищує межу в 0.25 (або більше 2000) – ринок вважається висококонцентрованим.

Як видно з *табл. 2*, значення *HHI* протягом 2012–2016 рр. перевищує межу 2500, отже, можна зробити висновок, що ринок пива є висококонцентрованим та низькоконкурентним. Отримані результати не тільки свідчать про відсутність ефективної конкуренції між учасниками вітчизняного ринку пива, але й підтверджують факт його монополізації.

Для визначення рівня інтенсивності конкуренції на ринку пива використовуємо показник дисперсії ринкових часток, таким чином визначивши ступінь відхилення ринкової частки кожного суб'єкта господарювання від середньої ринкової частки.

Результати проведеного дослідження (див. *табл. 2*) показують, що на вітчизняному ринку пива спостерігається значна нерівномірність розподілу часток. Це підтверджується тим, що чим більший показник дисперсії ринкових часток, тим більш неоднорідними є частки суб'єктів господарювання на ринку. Отже, розрахунки дисперсії ринкових часток ринку пива свідчать про суттєву нерівномірність розподілу ринкових часток та ринкової влади між лідерами та аутсайдерами ринку.

Для дослідження ступеня конкурентності ринкової структури потрібно розрахувати ще один коефіцієнт нерівномірності розподілу ринкових часток – ентропії ринкових часток. Коефіцієнт ентропії є показником, зворотним концентрації: чим вище його значення, тим нижча концентрація продавців на ринку, відповідно, нижча їх можливість впливати на ринкову ціну [1]. Так, значення індексу ентропії (E) для вітчизняного ринку пива належить проміжку $0.5 < E < 2$ упродовж 2012–2016 рр. Це є свідченням того, що на ринку пива в Україні одноосібне домінування неможливе (див. *табл. 2*).

Проаналізувавши за наведеними показниками стан конкуренції на ринку пива України, можна дійти висновку, що ринок пива протягом досліджуваних років має ознаки олігопольного, висококонцентрованого, одноосібна монополізація якого є малоймовірною, і тому існує висока ймовірність колективного домінування таких суб'єктів господарювання, як ПАТ: "Сан Інбев Україна", "Карлсберг Україна" та "Оболонь".

Висновки. Дослідження галузевих ринків – надзвичайно актуальне в умовах глобальної конкуренції. Вітчизняна пивна галузь є прибутковою з високим експортним потенціалом. Сучасний ринок пива сформувався під впливом структурних деформацій національної економіки, які призвели до скорочення рівня споживання, обсягів виробництва, та зовнішньоторговельного обороту. Результати дослідження ринку пива свідчать, що ринок має ознаки олігопольного, висококонцентрованого з нерівномірним розподілом часток суб'єктів господарювання. Зважаючи на зазначене, вітчизняний ринок пива потребує комплексного дослідження з метою покращання його структури та забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Лагутін В. Д., Уманців Ю. М., Герасименко А. Г. та ін.* Внутрішній ринок і торгівля України: структурно-інституціональна трансформація : монографія / за ред. В. Д. Лагутіна. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 432 с.
2. *Гець В. М.* Особливості взаємозв'язку економічних і політичних передумов реконструктивного розвитку економіки України. Економіка України. 2016. № 12. С. 3–22.
3. *Герасименко А. Г.* Ринкова влада: джерела, масштаби, наслідки : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 600 с.
4. *Ігнатюк А. І.* Галузеві ринки: теорія, практика, напрями регулювання : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2010. 465 с.
5. *Мазаракі А. А., Лагутін В. Д.* Внутрішній ринок України в умовах дисбалансів між виробництвом і споживанням. Економіка України. 2016. № 4. С. 4–18.
6. *Пустовойт О. В.* Політика розвитку внутрішнього ринку та Угода про асоціацію Україна – ЄС: спільність і суперечність завдань. Економіка та прогнозування. 2015. № 1. С. 59.
7. *Пустовойт О. В.* Українська економіка: хаотичні та циклічні коливання навколо довгострокового тренду зростання. Економіка і прогнозування. 2016. № 2. С. 86–109.
8. *Точилін В. О., Осташко Т. О., Пустовойт О. В. та ін.* Ринки реального сектора економіки України в інституціональному середовищі СОТ: кон'юнктура та інтеграція / за ред. В. О. Точиліна ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. Київ, 2012. 552 с.

9. Анопій В. В. [та ін.]. Система регулювання внутрішньої торгівлі України : монографія / за ред. В. В. Анопія та І. М. Копича. Київ : Академвидав, 2012. 424 с.
10. Уманців Ю., Міняйло О., Чудак В. Тенденції розвитку внутрішньої торгівлі України. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 7(181). С.151.
11. Gorodnichenko Y., Talavera O. Price setting in online markets: Basic facts, international comparisons, and cross-border integration. American Economic Review (2017). 217–248 p. URL : http://eml.berkeley.edu/~ygorodni/internet_loop_Gorodnichenko_Talavera.pdf.
12. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Дяченко Т. А. Теоретико-методичні засади оцінки конкурентного середовища та конкурентної позиції підприємства на ринку. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2012. № 4. С. 203–208. URL : http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2012_4_203_208.pdf.
14. Пугачова М. В., Щербак А. В. Концентрація виробництва в Україні за даними статистики та опитувань підприємців. Антимонопольно-конкурентна політика: теорія та практика : зб. наук. пр. Вип. 4. Київ : Фенікс, 2010. С. 103–114.
15. Міжнародний аналітичний журнал "Пивное дело". URL : <http://www.pivnoe-delo.info/2017/02/03/gynok-piva-ukrainy-bolshaya-trojka-stala-menshe>.
16. Методика визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку АМКУ. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG6605.html.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2017.

Katran M. Competition in the beer market.

Background. The formation and implementation of competition policy of Ukraine necessitates study of the current state of the competition in commodity markets. Research of domestic beer market in terms of concentration and monopolization makes it possible to evaluate the market and offer further regulation of general economic conditions in the market.

The aim of the article is to study competition of domestic beer market.

Materials and methods. During the research conducted on the basis of a thorough analysis of the scientific works of foreign and domestic economists to study the domestic beer market, we used the information of the State Statistics Service of Ukraine, the annual reports of enterprises in the field of brewing and applied a set of advanced methods of scientific knowledge, systematic approach and synthesis.

Results. During the research was established that the current beer market is shaped by structural deformations of the national economy as a result of which there was a significant reduction in consumption, production volume and reduced foreign trade of beer. The authors calculated and analyzed entities share in the domestic beer market, market concentration ratios, Herfindahl-Hirschman Index, the dispersion of market shares, the value of market shares entropy. Result of beer market research showed that the market is oligopolistic, highly saturated with uneven distribution of entities shares.

Conclusion. A research of commodity markets in the global competition is very important. The domestic beer market is one of the developed industrial markets with high export potential. The article features an analysis of the development and the competition in the domestic beer market. The study revealed the problems that are associated, with a

decrease in purchasing power; macroeconomic indicators; loss of markets as a result of military conflict. Thus, the domestic beer market requires a comprehensive study to improve the structure of the market and the provision of state aid to business.

Keywords: internal market, beer market, global competition, market size, *HHI*, coefficient of market share.

REFERENCES

1. *Lagutin V. D., Umanciv Ju. M., Gerasymenko A. G. ta in. Vnutrishnij rynek i torgivlja Ukrainy: strukturno-instytucional'na transformacija : monografija / za red. V. D. Lagutina. Kyi'v : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, 2015. 432 s.*
2. *Gejec' V. M. Osoblyvosti vzajemozv'jazku ekonomichnyh i politychnyh peredumov rekonstruktyvnogo rozvytku ekonomiky Ukrainy. Ekonomika Ukrainy. 2016. № 12. S. 3–22.*
3. *Gerasymenko A. G. Rynkova vlada: dzherela, masshtaby, naslidky : monografija. Kyi'v : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, 2014. 600 s.*
4. *Ignatjuk A. I. Galuzevi rynky: teoriya, praktyka, naprjamy reguljuvannja : monografija. Kyi'v : NNC IAE, 2010. 465 s.*
5. *Mazaraki A. A., Lagutin V. D. Vnutrishnij rynek Ukrainy v umovah dysbalansiv mizh vyrobnyctvom i spozhyvannjam. Ekonomika Ukrainy. 2016. № 4. S. 4–18.*
6. *Pustovojt O. V. Polityka rozvytku vnutrishn'ogo rynku ta Ugoda pro asociaciju Ukrainy – JeS: spil'nist' i superechnist' zavdan'. Ekonomika ta prognozuvannja. 2015. № 1. S. 59.*
7. *Pustovojt O. V. Ukrain's'ka ekonomika: haotychni ta cyklichni kolyvannja navkolo dovgostrokovogo trendu zrostantnja. Ekonomika i prognozuvannja. 2016. № 2. S. 86–109.*
8. *Tochylina V. O., Ostashko T. O., Pustovojt O. V. ta in. Rynky real'nogo sektora ekonomiky Ukrainy v instytucional'nomu seredovyshhi SOT: kon'junktura ta integracija / za red. V. O. Tochylina ; NAN Ukrainy ; In-t ekon. ta prognozuv. Kyi'v, 2012. 552 s.*
9. *Apopij V. V. [ta in.]. Systema reguljuvannja vnutrishn'oi' torgivli Ukrainy : monografija / za red. V. V. Apopija ta I. M. Kopycha. Kyi'v : Akademydav, 2012. 424 s.*
10. *Umanciv Ju., Minjajlo O., Chudak V. Tendencii' rozvytku vnutrishn'oi' torgivli Ukrainy. Aktual'ni problemy ekonomiky. 2016. № 7(181). S.151.*
11. *Gorodnichenko Y., Talavera O. Price setting in online markets: Basic facts, international comparisons, and cross-border integration. American Economic Review (2017). 217–248 r. URL : http://eml.berkeley.edu/~ygorodni/internet_loop_Gorodnichenko_Talavera.pdf.*
12. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.*
13. *Djachenko T. A. Teoretyko-metodychni zasady ocinky konkurentnogo seredovyshha ta konkurentnoi' pozycii' pidpryjemstva na rynku. Marketyng i menedzhment innovacij. 2012. № 4. S. 203–208. URL : http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2012_4_203_208.pdf.*
14. *Pugachova M. V., Shherbak A. V. Koncentracija vyrobnyctva v Ukraini za danymi statystyky ta opytuvan' pidpryjemciv. Antymonopol'no-konkurentna polityka: teoriya ta praktyka : zb. nauk. pr. Vyp. 4. Kyi'v : Feniks, 2010. S. 103–114.*
15. *Mizhnarodnyj analitychnyj zhurnal "Pivnoe delo". URL : <http://www.pivnoe-delo.info/2017/02/03/rynok-piva-ukrainy-bolshaya-trojka-stala-menshe>.*
16. *Metodyka vyznachennja monopol'nogo (dominujuchoho) stanovyssha sub'ektiv gospodarjuvannja na rynku AMKU. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG6605.html.*